

Ключевые слова: политехнизм, продуктивный труд, подготовка к практической деятельности, производственное обучение, промышленность, сельское хозяйство, профессионализация.

LARYSA SEMENOVSKAYA

REALIZATION OF POLYTECHNIC IDEA BY FACILITY OF ORGANIZING THE PRODUCTIVE PUPILS LABOUR (THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)

The specific of the realization of polytechnic idea by facility of organizing the productive labour of pupils at home schools of the second half of the 20th century is exposed. In this connection a legislatively-normative, material and technical base, contents and basic forms of bringing the school pupils into the labour productive activity are described.

Keywords: polytechnic idea, productive labour, preparation to practical activity, productive studies, industry, agriculture, professional making.

Одержано 15.11.2010 р., рекомендовано до друку 2.11.2010 р.

УДК 364-186-787.26

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

(Полтава)

ГЕНЕЗА ПОНЯТЬ „БЛАГОДІЙНІСТЬ” ТА „БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ”, ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ, ВЗАЄМО- ЗВ’ЯЗОК І ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ

Досліджено генезу понять „благодійність” і „благодійна діяльність”, дефініції розглянуто в їх співвідношенні, взаємозв’язку та взаємозумовленості. Виділено й обґрунтовано парадигми благодійності.

Ключові слова: дефініції „благодійність”, „благодійна діяльність”, категоріально-понятійний апарат, термінологічна система.

Вивчення будь-якої наукової проблеми потребує передусім чіткого пояснення та ретельного обґрунтування категоріально-понятійного апарату. Проведений аналіз енциклопедично-довідкових джерел, нормативно-правових документів, дисертаційних робіт та іншої наукової літератури дозволив виділити значну кількість дефініцій, які на сьогодні вживаються в термінологічному полі досліджуваної проблеми, серед них: „благодійність”, „благодійна діяльність”, „благодійництво”, „доброчинність”, „добродійність”, „доброчинна діяльність” та багато ін. Таке розмаїття термінів потребує насамперед чіткого їх упорядкування та узгодження. З огляду на це,

уважаємо доцільним: по-перше, простежити генезу понять „благодійність” і „благодійна діяльність”; по-друге, виокремити ключову дефініцію у межах розглядуваної проблеми; по-третє, виділити й обґрунтувати парадигми благодійності.

Термін „благодійність” за своєю логіко-семантичною структурою складається зі слів „благо” і „діяти”. „Педагогічний енциклопедичний словник” за редакцією Б. Бім-Бада визначає поняття „благо” як „загальне етичне поняття, яке вживається для позначення позитивних цінностей чого-небудь; ціннісний стандарт, у співвіднесенні з яким визначається значущість чого-небудь” [13, с. 28]. У новому тлумачному словнику української мови знаходимо, що благо, в одному із значень, це – „добро, щастя” [12, т. 1, с. 111]. У статтях цього ж довідкового видання поняття „добро” розуміється як „усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям”, а також, що це – „благо, позитив” [12, т. 1, с. 565].

Друга складова частина слова „благодійність” – „діяти”, виражає практичний аспект цього поняття і трактується як „робити, здійснювати що-небудь, виявити якусь діяльність; коїти, чинити” [12, т. 1, с. 559]. У „Тлумачному словнику живої Великоросійської мови” В. Даля можна знайти таку характеристику особистості благодійника, як „того, хто творить, робить добро іншим” [4, с. 94].

Таким чином, узагальнюючи тлумачення категорії „благо”, а також сутність дефініції „діяти”, „благодійність” у буквальному розумінні (за значенням складових частин слова) можна трактувати як дію / діяльність, спрямовану на благо / добро, щастя іншим.

Дослідження енциклопедично-довідкового ресурсу, матеріалів дисертаційних досліджень та інших наукових джерел дає можливість у ході історико-ретроспективного аналізу провести генезис поняття „благодійність”.

Так, із матеріалів „Етимологічного словника української мови” стає відомим, що лексична одиниця „благо” запозичена в давньоруську мову „книжним шляхом” із старослов’янської. Вочевидь, це стосується й таких застарілих нині понять, похідних від „благо”, як – „благувати”, „наблагити”, „благодіяння”, „благостиня” [12, т. 1, с. 112, 113]. Серед спектру категоріальних інтерпретацій дефініції „благо” інтерес викликають терміни „благувати”, „наблагити”, які в матеріалах етимологічного словника вживаються у значеннях, відповідно, „допомагати” і „принести благо”.

Продовжує синонімічний ряд названих термінів поняття „благодіяння”, його ми зустрічаємо в одному із оригінальних творів літератури Київської Русі XII ст. – „Повчанні дітям” Володимира Мономаха. „О діти мої!, – говорить у письменах, – Хваліть Бога! Любіть також людство. Не піст, не самота, не чернецтво врятує вас, але [благодіяння] [14]. Цей термін вживається у матеріалах першого „Словника української мови” Б. Грінченка (1907-1909 рр.) як синонім до понять милість, доброчинність, благостиня [20]. У статтях „Нового тлумачного словника української мови” благодіяння інтерпретується як „безкорислива допомога, підтримка; добре діло, добрий учинок, добродійство, доброчинство, добродіяння, благостиня” [12, т. 1, с. 112].

Термін „благостиня” має давнє походження, він зустрічається в унікальній пам’ятці філософсько-світоглядної думки Русі-України XII-XVII ст. – збірці афоризмів „Бджола”. Наведемо уривок із цитати цього твору: „Усяка творима [благостиня] сенс має, коли постійно твориться, а не

коли вже створена є" [17, с. 12]. У „Лексисі“ Лаврентія Зизанія (1596 р.), „Лексіконі словенороському“ Памви Беринди (1627 р.) цей термін тлумачаться, як „добродейство, щедролубство, ласка, милість“ [8, с. 9; 11, с. 30]; у „Словнику української мови“ Б. Грінченка – як „доброта, милість, благодіяння“ [20]; у матеріалах „Нового тлумачного словника української мови“ вживається у значенні „милість, ласка, благодіяння, милосердя, добро, добродійство“ [12, т. 1, с. 113].

Таким чином, у філософському, соціальному, теологічному, психологічному контекстах вище названі поняття є тотожними між собою і виражають загальне прагнення людини допомогти нужденному, хворому, немічному; проявити до нього співчуття, милість, жертвність, любов, щедрість – чесноти, які були характерні для християнських канонів милосердя. Виявлений спектр термінологічних понять старослов'янської і давньоруської мов, був достатній і у повній мірі характеризував добродійні, точніше, „милосердні справи“ тих часів.

Водночас вживання терміну „благодійність“, генезу якого ми простежуємо, у дослідженому довідково-енциклопедичному ресурсі („Лексис“ Лаврентія Зизанія, „Лексікон словенороський“ Памви Беринди, „Словник української мови“ Б. Грінченка, „Етимологічний словник української мови“) та в окремих пам'ятках літератури часів Київської Русі („Повчання дітям“ Володимира Мономаха, збірка афоризмів „Бджола“) нами не виявлено.

Припускаємо, що, вочевидь у старослов'янській церковній і давньоруській писемно-літературній мовах, поняття „благодійність“, як самостійна лексична одиниця, ще не вживалося. Проте в довідково-енциклопедичних і тлумачних виданнях другої половини ХІХ ст., зокрема, в „Енциклопедичному словникові“ за редакцією І. Андрієвського, у „Тлумачному словникові живої Великоросійської мови“ В. Даля ми зустрічаємо терміни (подаємо мовою оригіналу): „благотворительность“, „благотворительный“, „благотворитель“, „благотворительница“.

Дослідження матеріалів першого „Словника української мови“ Б. Грінченка (початок ХХ ст.) показало, що в українській термінології того часу для характеристики „богоугодних“ справ використовувались поняття, які були похідними від категорії „добро“ і виражали його діяльнісний аспект. Серед них: „добродійство“ у значенні благодєяние; „добродійство“ – благодетельствовать, благотворить; „добродіяти“ – благодетельствовать; „добродійний“ – благодетельный, благотворительный; „добродійність“ – благодєяние, благотворительность [20, с. 589-590]. Звертає увагу той факт, що для тлумачення слів українською мовою упорядники використовували найбільш близькі за змістом синоніми російською – похідні від категорії „благо“, оскільки таких в українській термінології того часу ще не використовувалося.

Нині в українській мові термін „благодійність“ є широковживаним. Як самостійну лексичну одиницю знаходимо його в енциклопедично-довідкових виданнях („Великий тлумачний словник сучасної української мови“, „Новий тлумачний словник української мови“, „Словник синонімів української мови“, „Енциклопедія освіти“ та ін.); в електронно-довідковій базі всесвітньої мережі Інтернет (тлумачний словник української мови он-лайн (ТСУМО), великий тлумачний словник сучасної української мови он-лайн (НЕТ), вільна енциклопедія „Вікіпедія“); він є загальноживаним у сучасному науковому дискурсі, зокрема у матеріалах дисертаційних досліджень

(О. Донік, О. Друганова, Н. Колосова, В. Корнієнко, Т. Курінна, С. Накаєва, І. Суровцева, О. Хаустова та ін.), у багатьох наукових та науково-публіцистичних працях.

Разом із тим, проведений аналіз відповідної законодавчої бази, дає можливість стверджувати, що в юридично-правовому полі досліджуваної проблеми, натомість, широкоживаним є поняття „благодійництво”. Зокрема, як базове воно використовується у Законі України „Про благодійництво і благодійні організації” (1997 р.), у поправках і доповненнях, внесених до цього нормативного акту (2002 р.); фігурує у розпорядженні Президента „Про сприяння благодійній діяльності в Україні” (2000 р.), у законопроектах: „Про меценатство” (2004 р.), „Про внесення змін до деяких законів України щодо благодійної діяльності” (2005 р.), „Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки благодійництва (меценатства)” (2005 р.).

Синонімічність термінів „благодійність” і „благодійництво” підтверджує „Великий тлумачний словник сучасної української мови”, „Словник синонімів української мови”, тлумачний словник української мови всесвітньої мережі Інтернет (ТСУМО), а також вільна енциклопедія „Вікіпедія”. Зазначимо, що й окремі українські дослідники (В. Ковалинський, Н. Колосова, С. Матяж, І. Суровцева, О. Хаустова та ін.) у своїх наукових розвідках уживали ці терміни як тотожні. Водночас слід відмітити, що у „Новому тлумачному словникові української мови” (2008 р.) дефініція „благодійництво” уже не зустрічається, а поняття „благодійник” розкривається як „той, хто займається благодійністю” [12, т. 1, с. 112]. Вочевидь, це свідчить про те, що в широкому термінологічному обігу більш уживаним є термін „благодійність”.

Ураховуючи, що поняття „благо” і „добро”, „діяти” і „чинити” уживаються як синонімічні, у сучасній українській термінології можна виділити широкий спектр категоріальних інтерпретацій поняття „благодійність”. Серед них: „добродіяння”, „добродійність”, „доброчинність”, „доброчинна діяльність”, „добродійна діяльність” (О. Донік, В. Корнієнко, Т. Курінна, М. Молчанова, А. Нарадько, Н. Сейко, Т. Ткаченко, Л. Хобта).

Тлумачення поняття „благодійність” як добровільної, безкорисливої пожертви [1] уводить у термінологічну систему ще декілька лексичних одиниць: як синонім благодійності інколи вживаються дефініції „пожертва”, „пожертвування”; синонім благодійника – „жертводавець”, рідше „жертвуватель” [12, т. 1, с. 668]. На наш погляд, розуміння благодійності як свідомої пожертви досить повно і точно відображає соціальну природу цього явища, оскільки поняття „пожертва” тлумачиться як „дар; добровільний унесок... на користь когось, чогось; добровільне відречення від своїх вигод” [там само, т. 1, с. 668; т. 2, с. 750], дефініція „жертвувати” означає „нічого не шкодувати, усе віддавати, відмовлятися від усього або від багато чого задля кого-, чого-небудь” [там само, т. 1, с. 668], а термін „жертвуватель” – відповідно, „той, хто жертвує що-небудь, чим-небудь” [там само, т. 1, с. 668].

У окремих наукових працях, енциклопедично-довідкових виданнях тотожним до поняття „благодійність” використовується термін „філантропія”, який, у перекладі з грецької *philantropia*, – означає людинолюбство. Останнє словосполучення, як слушно зауважує дослідниця Л. Лавриненко, співзвучно із біблійним „полюби ближнього свого, як самого себе” [7], що також є підґрунтям благодійних, „милосердних справ”.

Певні аспекти благодійності розкриваються в поняттях „меценатство”, „меценатська діяльність”, „добročинно-меценатська діяльність”, які використовують у своїх працях вітчизняні дослідники (В. Ковалинський, С. Матяж, М. Молчанова, І. Стрижова, І. Суворцева, Л. Хобта). Уведення названих дефініцій у термінологічну систему пов'язано з тим що, благодійність як діяльність, має різні форми прояву, найвищою з яких є меценатство.

Вивчення енциклопедично-довідкових джерел, аналіз нормативно-правової бази, дослідження матеріалів дисертаційних праць та іншої наукової літератури дало можливість простежити генезу поняття „благодійність”, дослідити її терміносистему, виділити широкий спектр понять, які нині вживаються як своєрідні синоніми: „благодійництво”, „добročинність”, „добродійність”, „добročинна діяльність”, „пожертвування”, „філантропія”. Уважаємо, що об'єднуючою парадигмою для цих понять є ідеали православ'я (милосердя, жертвність, співчуття, прагнення допомогти хворому, нужденному, старому, які виступають духовно-морально-етичним підґрунтям благодійності.

Ключовою науковою категорією в дискурсі досліджуваної проблеми обрана дефініція „благодійність”. У залежності від змісту, проявів, соціокультурної місії благодійності за різних історичних епох та систем суспільних відносин, співвідношення понять „благодійність” / „благодійна діяльність”, концепція дослідження визначила дві парадигми благодійності: 1. „Благодійність-явище” і 2. „Благодійність-діяльність”.

Згідно першої парадигми, благодійність як явище (властивість, якість, чеснота) має глибоке соціально-культурне й духовно-моральне коріння і пов'язане з появою людини та людського суспільства в цілому. Як зазначає дослідниця Л. Лавриненко, в історії цивілізації благодійність „була присутня завжди, без неї неможливо уявити людського буття” [7, с. 249].

Як „уроджену чесноту” людини розглядав благодійність український педагог І. Кулжинський, він, зокрема, відзначав, що „милосердя до злидених і убогих за всіх часів було властиве серцю російської людини. Навіть у язичестві російський народ був не далекий співчуттю не тільки до людини, але й до тварин... Почуття любові й співчуття однаково позначалися не тільки відносно людини, але й відносно пораненого птаха, голодного звіра, викинутої на берег риби й навіть відносно хворого дерева” [10, с. 307].

Погоджуємося із такою думкою, адже з усіх видів живої матерії, тільки людині як розумній, свідомій істоті, яка вирізняється найвищим ступенем розвитку психіки, властиві прояви духовності, щиросердності, жертвності, співчуття, милосердя, любові до ближнього – того, що є рушійною силою благої діяльності на добро, на користь іншим. Таким чином, тільки людина здатна бути „носієм” благодійності, а отже, у своїй першооснові, це явище має особистісно-суб'єктивний морально-духовний характер.

На цьому у 1891 р. акцентував увагу російський історик В. Ключевський: „благодійність – ось слово з досить суперечливим значенням та з досить простим змістом. Його багато хто по-різному тлумачить, і всі однаково розуміють. Спитайте, що означає робити добро ближньому, і, можливо, ви отримаєте стільки ж відповідей, скільки у вас співрозмовників. Але поставте їх просто перед нещасним випадком, перед страждаючою людиною з питанням, що робити – і всі будуть готові допомогти, хто чим може. Співчуття таке просте та безпосереднє, що хочеться допомогти навіть тоді, коли знедо-

лений не просить про допомогу, навіть тоді, коли допомога йому шкідлива або небезпечна, коли він може зловживати нею” [6, с. 3].

Батьки церкви називали благодійність, однією із найголовніших чеснот християнства (власне із його прийняттям виникає благодійність в істинному розумінні). „Зайвий хліб, що зберігається тобою, – говорить св. Василій Великий, – належить голодному, зайва сукня – голому, а срібло, сховане тобою, – бідному”. Св. Іоанн Златоуст стверджував, що „будь-який раз, коли ми не будемо подавати милостині, ми будемо покарані мов грабіжники” [16].

Як „прояв співчуття до ближнього і моральний обов’язок заможного поспішати на допомогу незаможному” визначає благодійність „Енциклопедичний словник” за редакцією І. Андрієвського. Тлумачний словник В. Даля розкриває благодійність як „властивість, якість того, хто творить благо” [4, с. 13]. „Справами милості тілесної” того часу було: „харчувати прагнучих, напоїти прагнучого, одягти голого або недолік, що має у пристойному й необхідному одязі, відвідати людину в темниці, відвідувати хворих, мандрівника прийняти в будинок і заспокоїти, ховати померлих у злиденності. Духовні справи милості – умовлянням звернути грішника від омани шляху його, невіруючого навчити істини й добру, подати ближньому добро й благочестиву раду в утрудненні або небезпеці, що не помічається ним; молитися за нього Богові, утішити сумного, не відплачувати за зло, що зробили нам інші, від серця прощати образи” [3].

Така „християнська” парадигма благодійності співвідноситься із ранніми історичними періодами розвитку нашої держави (X – середина XVIII ст.), її характеризує: по-перше, суто релігійно-філантропічне підґрунтя, турбота про спасіння власної душі і надання допомоги кожному, хто її просив; по-друге, емоційність, інстинктивне співчуття, співстраждання, суб’єктивність мотивації; по-третє, відсутність перспективної соціально значущої мети підтримки нужденних; по-четверте, спонтанність, неорганізованість, нетривалість дій (пожертва, дар, „богоугодний” учинок); по-п’яте, повна залежність від приватної ініціативи конкретної особи, „безпосередність (із рук у руки)” [18, с. 29]; по-шосте, відсутність державно-громадського „призріння”.

Розглядаючи благодійність у площині духовних, морально-етичних християнських цінностей, ми розуміємо це поняття у своєму первинному елементарному значенні („благодійність” як явище); розглядати благодійність як тривалий процес, як цілеспрямовану, організовану діяльність, що мала перспективний характер, не має підстав.

Водночас як суб’єктивна властивість („уроджена християнська чеснота”) кожної людини, благодійність здатна змінюватися, розвиватися, як і сама людина, її світоглядні ідеї, моральність, духовність, почуття соціальної справедливості, відповідальності, громадського обов’язку, а відтак – еволюціонувати, як суспільство в цілому. Із початком майнового та владного розшарування, появою значних приватних капіталів, розширенням правових меж у суспільстві, його гуманізацією; із зростанням громадянської позиції населення, мотивацією благодійних справ не лише як релігійного обов’язку „в ім’я Бога і спасіння власної душі”, а й орієнтацією їх на перспективні соціально значущі цілі; із необхідністю пошуку більш дієвих і прогресивних форм підтримки та захисту нужденних, – виникає потреба і можливість розширення масштабів благодійної допомоги (як у кількісній, так і в якісній її структурі).

Як результат, благодійність розвивалася й переростала в об'єктивність цільових послідовних дій, спрямованих на певний об'єкт, що потребував соціальної підтримки і захисту. Відтак, окрема людина чи група людей, об'єднаних спільними інтересами (релігійними, соціальними, творчими, національно-культурними та ін.), здатні були вже до проявів цілеспрямованої організованої, „розумної“ благодійної діяльності в суспільстві. Отже, говоримо про наступну парадигму благодійності, яка розглядала її в діяльно-процесуальному вимірі – як благодійну діяльність.

Офіційно це стало можливим із другої половини XVIII ст. і пов'язано з оформленням державно-громадської системи призначення (рос. „призрывать” – обратитъ взор со вниманием), зокрема, із заснуванням Приказів громадської опіки (1775 р.) та створенням благодійних товариств (найвідоміші з них – Відомство установ імператриці Марії (1797 р.), Імператорське людинолюбне товариство (1816 р.). Така парадигма благодійності (друга половина XVIII – початок ХХ ст.) характеризувалася: по-перше, зміщенням акцентів соціокультурної місії благодійних справ – від суто релігійно-філантропічних на „раціонально-інвестиційні” [18, с. 33]; від турботи благодійників про власне спасіння душі й надання допомоги кожному, хто її просив, – на підтримку саме нужденних верств населення; по-друге, наявністю перспективної соціально значущої мети благодійної допомоги; по-третє, поєднанням приватної благодійності із громадською; „знеособленістю й опосередкованістю” [18, с. 29]; по-четверте, системністю, організованістю, планомірністю; по-п'яте, наявністю державно-громадського контролю та регулювання. Відмітимо, що релігійний компонент на тлі тогочасного соціально-культурного життя країни залишався суттєвим мотиваційним підґрунтям благодійної діяльності.

Як бачимо, на певному етапі історичного й соціального розвитку суспільства поняття „благодійність” у своєму первинному розумінні (благодійність як явище) еволюціонувало в особливе, відповідне рівню матеріальної й духовної культури поняття морально-етично-дійових відносин, – „благодійна діяльність”.

Події жовтневої революції 1917 р. припинили існування самого інституту благодійності, оскільки, з ідеологічних міркувань, вона визнавалася „соціальним явищем класового, перш за все, буржуазного суспільства”, а тому в системі радянського тоталітаризму їй не знайшлося місця. З 90-х рр. ХХ ст., після здобуття радянськими республікам незалежності, дослідження благодійності знову актуалізувалося.

Як чіткий самостійний термін, поняття „благодійна діяльність” знаходимо: у Законі України „Про благодійництво і благодійні організації” (1997 р.), у поправках і доповненнях, внесених до цього нормативного документу (2002 р.); у розпорядженні Президента „Про сприяння благодійній діяльності в Україні” (2000 р.); у законопроектах: „Про внесення змін до деяких законів України щодо благодійної діяльності” (2005 р.), „Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки благодійництва (меценатства)” (2005 р.); в нормативно-правових актах, які безпосередньо регулюють цю діяльність: Закони України „Про оподаткування прибутку підприємств” (1997 р.), „Про податок з доходів фізичних осіб” (2004 р.).

У матеріалах „Великого енциклопедичного юридичного словника” поняття „благодійна діяльність” тлумачиться як „добровільна безкорислива діяльність фізичних і юридичних осіб у наданні матеріальної, фінансової,

організаційної та ін. допомоги людям, які потребують соціальної уваги та захисту” [2, с. 58].

Розуміння благодійності, як діяльності, знайшло відображення в багатьох сучасних визначеннях, щоправда, термін „благодійна діяльність” як самостійний, при цьому не використовується. Зокрема, у „Педагогічному енциклопедичному словникові” за редакцією Б. Бім-Бада [13, с. 29] „благодійність” розглядається як діяльність „за допомогою якої приватні ресурси... добровільно й безкорисно розподіляються їхніми власниками з метою надання допомоги людям, котрі її потребують”. Як „добровільну соціальну діяльність, пов’язану з безоплатною передачею матеріальних цінностей, у т.ч. й створених працею в процесі самої благодійної діяльності, та спрямовану на досягнення більшого соціального добробуту” інтерпретує поняття „благодійність” історик О. Соколов [21, с. 153]; дослідниця Г. Ульянова розуміє під цим терміном діяльність, яка „стосується сфери громадської активності, пов’язаної з передачею юридичними й фізичними особами грошових та матеріальних засобів, а також із особистим співробітництвом приватних осіб у справі допомоги нужденним” [22, с. 8]; вітчизняний учений О. Донік акцентує увагу на тому, що, „благодійність” – це добровільна, безкорислива діяльність, спрямована на „допомогу окремим соціально не захищеним групам людей, вирішення суспільних проблем, а також поліпшення умов громадського життя. Така підтримка, – зазначає дослідник, – надається не тільки біднякам, які живуть у злиднях, а й тим людям (громадські активісти, фахівці, представники творчих професій, учні, студенти) та некомерційним і неполітичним організаціям, котрі відчувають нестачу в коштах для вирішення індивідуальних, професійних, культурних та суспільних завдань” [5, с. 160].

Можемо зробити висновок, що, у сучасному дискурсі проблеми, поняття „благодійна діяльність”, яке, здебільшого, використовується у юридично-правовому полі, і „благодійність” вважаються тотожними. При чому, у наведених вище визначеннях, під поняттям благодійності розуміється діяльність – добровільна, безкорислива, соціально значуща, цілеспрямована, систематична, організована.

Разом із тим, згідно еволюції терміносистеми благодійності, поняття „благодійна діяльність” розглядаємо як похідне від поняття «благодійність», а не його альтернативу. У контексті нашого дослідження благодійна діяльність виступає динамікою явища благодійності, яке є більш статичним (сталим), узагальненим, упорядкованим у порівнянні із благодійною діяльністю. А, отже, з позицій цивілізаційного процесу, благодійна діяльність – це прогрес благодійності як явища, це продукт розвитку суспільства, позитивний чинник процесу його модернізації.

Таким чином, у ході дослідження: по-перше, обрано й використано, як ключову наукову категорію – „благодійність”, яка має інтегральний багатовимірний характер, і розглядається в значеннях: „благодійність як явище” і „благодійність як діяльність” („благодійна діяльність”).

За своєю „термінооб’ємністю” та „термінозмістовністю” поняття „благодійність” уживається в ширшому значенні, ніж „благодійна діяльність”. Ці поняттєві категорії умовно розведено, у дослідницьких цілях проведено ґрунтовний аналіз дефініцій в їх взаємозалежності, взаємозумовленості та взаємозв’язку; по-друге, визначено благодійність як закономірне історико-культурне духовно-етичне явище, яке має у своїй першооснові особистісно-

суб'єктивний характер, виступає головним показником „морального здоров'я” як окремої людини, так і суспільства, нації в цілому, й базується на принципах добровільності і безкорисності. Динамікою цього явища, його практичним аспектом виступає благодійна діяльність.

По-третє, схарактеризовано благодійну діяльність як таку, що: є добровільною, безкорисною, усвідомленою, цілеспрямованою, здебільшого організованою; соціально зорієнтованою і соціально значущою, адже, за своїми масштабами, може спрямовуватися, як на допомогу окремих нужденних категорій населення, так і на поліпшення умов всього громадського життя, вирішення важливих функцій розвитку суспільства і нації в цілому; має об'єкт (набувачі благодійної допомоги), суб'єкт (благодійники) і структуру своєї діяльності (мета, завдання, шляхи, засоби, форми і результат); характеризується вільним вибором благодійниками мети, порядку використання пожертвувань, змісту допомоги; здатна змінюватись, еволюціонувати відповідно до різних історичних епох та систем суспільних відносин, має різноманітні прояви, які формувалися й формуються людиною і суспільством у часі, у життєвому просторі (у різній культурній та релігійній атмосфері цього простору), в етнотрадиційних умовах; має різні види допомоги (матеріальна, фінансова, організаційна, діяльнісна, консультативна); ґрунтується на позабюджетному фінансуванні; потребує контролю, координації та захисту, як із боку громадськості, так і держави.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми, зокрема, із концептуальним тлумаченням терміну „благодійність” та „благодійна діяльність” тісно пов'язане визначення таких понять, як „меценатство” і „спонсорство”, які часто вживаються в сучасному науковому дискурсі. У зв'язку з цим, перспективний напрям подальших термінологічних досліджень у галузі благодійності вбачаємо у глибокому теоретичному обґрунтуванні названих дефініцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К., Ірпін'я : ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.
3. *Герберштейн С.* Записки о Московии / С. Герберштейн ; [пер. с нем. А. И. Маленина, А. В. Назаренко; вступ. ст. А. Л. Хорошкевич] // под ред. В. Л. Янина. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 430 с.
4. *Даль В.* Толковый словарь живого Великорусского языка : [в 4 т.] / В. Даль. – М. : Рус. яз., 1978–1980. – Т. 1. – 699 с.
5. *Донік О. М.* Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.) / О. М. Донік // Український історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 159–177.
6. *Ключевский В. О.* Добрые люди Древней Руси / В. О. Ключевский. – Сергиев Посад, 1892. – 20 с.
7. *Лавриненко Л.* Благотворительность в народном образовании (Рус. меценаты, XVII – нач. XX вв.) / Л. Лавриненко // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 249–254.
8. Лексикон словенороський Памви Беринди / [підгот. текст і вступ. ст. В. В. Німчук]. – К., 1961. – 271 с.
9. *Матяж С.* Досвід зарубіжних країн у сфері державного регулювання меценатської діяльності / С. Матяж // Наукові праці. – Вип. 66. – Київ, 2007. – Т. 79. – С. 141–144.
10. Минское православное народное братство во имя Животворящего Креста Господнего. Съезд. – Б. м., 1911.

11. Німчук В. Лексис Лаврентія Зизанія – перший український друкований словник / Василь Німчук [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://litopys.org.ua/zyzlex/zyz01.html> – Заголовок з екрану.
12. Новий глумачний словник української мови / [Уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. – К., Вид-во „Аконіт”, 2008. – Т.1–4.
13. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
14. Поучение Владимира Мономаха // Памятники литературы Древней Руси. Начало русской литературы. XI – начало XII века / сост. Д. С. Лихачов, Л. А. Дмириев. – М. : Худож. лит., 1878. – 464 с.
15. Про благодійництво та благодійні організації. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 46. – ст. 292. (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 3091-III від 07.03.2002).
16. Роль православної церкви в системі соціальної благодійності в Київській Русі в XI-XIII ст. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://studentu5.com/index.php?work=158&page=8> – Заголовок з екрану.
17. Семенов В. Древняя русская Пчела по пергаментному списку / В. Семенов // Сборник отделения русского языка и словесности. – СПб. – Т. 54. – № 1. – С. 1–444.
18. Сейко Н. А. Добročинність у сфері освіти України (XIX – початок XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / Н. А. Сейко. – Луганськ, 2009. – 44 с.
19. Словник синонімів української мови : у 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 1. – 1040 с.
20. Словник української мови / [уклад. Б. Грінченко] [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://r2u.org.ua/> – Заголовок з екрану.
21. Соколов А. Р. Российская благотворительность в XVIII – XIX веках (к вопросу о периодизации и понятийном аппарате) / А. Р. Соколов // Отечественная история. – 2003. – № 6. – С. 153–155.
22. Ульянова Г. Н. Благотворительность московских предпринимателей: 1860-1914 гг. / Г. Н. Ульянова. – М. : Мосгорархив, 1999. – 512 с.

ЕЛЕНА ИЛЬЧЕНКО

ГЕНЕЗИС ПОНЯТИЙ „БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТЬ” И „БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ”, ИХ СОТНОШЕНИЕ, ВЗАИМОСВЯЗЬ И ВЗАИМООБУСЛОВЛЕННОСТЬ

Исследован генезис понятий „благотворительность” и „благотворительная деятельность”, дефиниции рассмотрено в их соотношении, взаимосвязи и взаимообусловленности. Выделены и обоснованы парадигмы благотворительности.

Ключевые слова: дефиниции „благотворительность”, „благотворительная деятельность”, категориально-понятийный аппарат, терминологическая система.

HELEN ILCHENKO

GENESIS OF CONCEPTS „CHARITY” AND „ELEMOSYNARY ACTIVITY”, THEIR CORRELATION, INTERCOMMUNICATION AND INTERCONDITIONALITY

Genesis of concepts „charity” and „eleemosynary activity” is probed, definition is considered in their correlation, intercommunication and interconditionality. Selected and grounded paradigms of charity.

Keywords: charity, eleemosynary activity, definition, category concept vehicle, terminology system.

Одержано 15.09.2010 р., рекомендовано до друку 2.11.2010 р.